

Agnieszka Sobolewska

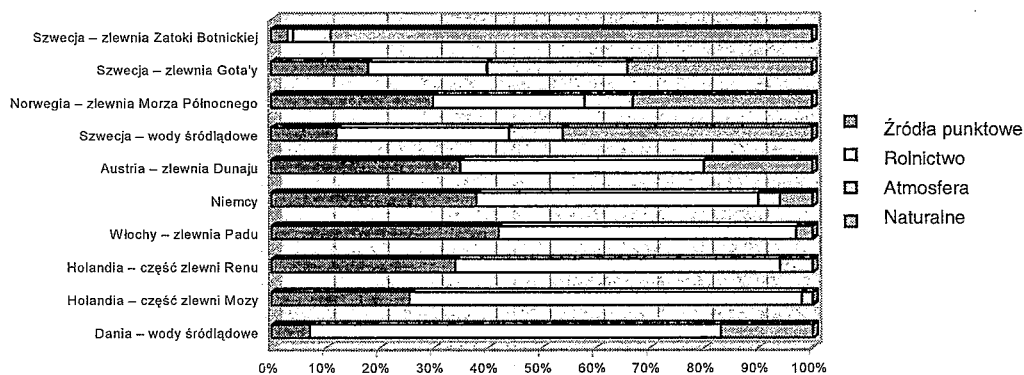
Katedra Ekonomiki Rolnictwa

i Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych SGGW

Działania krajów Unii Europejskiej w dziedzinie ochrony wód przed zanieczyszczeniem związkami azotu pochodzącymi z rolnictwa¹

Główne źródła azotu w wodach powierzchniowych i podziemnych krajów Unii Europejskiej

W większości wód powierzchniowych i podziemnych w krajach Unii Europejskiej przekroczone są stężenia azotanów dopuszczalne dla wód pitnych [Nutrients 1999; Groundwater 1999]. Dyrektywa EWG 80/778 w sprawie jakości wody pitnej określa maksymalne stężenie azotanów na poziomie 50 mg NO₃/dm³ (11,3 mg N-NO₃/dm³), oraz stężenie zalecane na poziomie 25 mg NO₃/dm³ (5,65 mg N-NO₃/dm³) [Prawo 1997].

Uwaga: Udział azotu atmosferycznego uwzględniony był tylko w niektórych krajach.
Źródło: [Nutrients 1995].

Rysunek 1

Źródła azotanów w wybranych zlewniach Europy w latach 1982–1995

¹ Pracę wykonano w ramach projektu badawczego nr 5 P06J 02418 finansowanego przez Komitet Badań Naukowych w latach 2000–2001.

Główną przyczyną nadmiernych stężeń azotu w wodach powierzchniowych są rozproszone źródła zanieczyszczeń związane z działalnością człowieka (rys. 1). Generalnie 46–87% ładunku azotu w tych wodach pochodzi z rolnictwa. W niektórych zlewniach znaczną rolę odgrywają również punktowe źródła zanieczyszczeń (głównie miejskie oczyszczalnie ścieków). Wpływ działalności człowieka na przyczyny występowania związków azotu w wodach powierzchniowych widać wyraźnie na przykładzie dwóch zlewni w Szwecji. W zlewni rzeki Göta, gdzie ok. 10% powierzchni jest użytkowane rolniczo, a gęstość zaludnienia wynosi 30 osób/km², ok. 41% ładunku azotu pochodzi ze źródeł związanych bezpośrednio z działalnością człowieka (rolnictwo, źródła punktowe i część azotu z atmosfery). W zlewni Zatoki Botnickiej, gdzie tylko ok. 1% powierzchni jest użytkowane rolniczo, a gęstość zaludnienia waha się od 1 do 3 osób/km², ok. 89% azotu w wodach powierzchniowych tej zlewni pochodzi ze źródeł naturalnych (z lasów i obszarów nieuprawianych) [Nutrients 1999].

Do wód podziemnych azotany przedostają się stosunkowo wolno, od 1 roku do 20 lat w zależności od warunków wodno-gruntowych². Jest to przyczyną znacznych rozbieżności w czasie między emisją a wykryciem zanieczyszczenia. Głównymi źródłami azotanów (ponad poziom występujący naturalnie) w wodach podziemnych są: rolnictwo, przemysł i działalność bytowo-gospodarcza człowieka (ścieki, odpady, emisja z silników spalinowych) [Groundwater 1999]. Tabela 1 przedstawia szacunkowe ładunki azotu wymywane do wód podziemnych z różnych typów obszarów.

Tabela 1

Szacunkowe ładunki azotu azotanowego wymywanego do wód podziemnych

Sposób użytkowania	Ilość wymywanego azotu (kg N/ha/rok)
Składowiska odpadów	600
Miasta	
– bez kanalizacji i oczyszczalni ścieków	350
– z kanalizacją i oczyszczalnią ścieków	90
Rolnictwo	
– uprawy szklarniowe	100
– uprawy warzyw	50
– zboża	40

Źródło: [Groundwater 1999]

² Wyjątkiem są obszary, na których występują szczeliny (spękania, rozwarcia w masie skalnej). Szerokość szczelin zależy od głębokości, wzrastające w głąb ciśnienie skał powoduje zaciskanie szczelin i zmniejszanie ich prześwitu. Szczeliny mogą sięgać nawet na kilka kilometrów w głąb skorupy ziemskiej [Pazdro Z., Kozerski B. 1990]), tam transport zanieczyszczeń do wód podziemnych jest bardzo szybki (taka sytuacja dotyczy m.in. większości warstw wodonośnych w Wielkiej Brytanii).

W wielu regionach Unii Europejskiej procentowy udział gruntów rolnych w strukturze użytkowania gruntów jest duży, co powoduje, że głównym źródłem zanieczyszczeń azotowych wód podziemnych jest rolnictwo [Groundwater 1999].

Akty prawne w Unii Europejskiej dotyczące ochrony wód przed zanieczyszczeniem azotanami pochodzenia rolniczego

Wśród regulacji prawnych obowiązujących w krajach Unii Europejskiej związanych w sposób bezpośredni lub pośredni z ochroną wód przed zanieczyszczeniem związkami azotu ze źródeł rolniczych wymienić należy:

- Dyrektywę Rady EWG 91/676 w sprawie ochrony wód przed zanieczyszczeniami azotanowymi ze źródeł rolniczych;
- Dyrektywę Rady EWG 91/271 w sprawie oczyszczania ścieków komunalnych;
- Rozporządzenie 2092/91 w sprawie rolnictwa ekologicznego;
- Rozporządzenie 2078/92 (znowelizowane w 1994 i 1996 r.) w sprawie metod produkcji rolnej zgodnych z wymogami ochrony środowiska i utrzymania krajobrazu;
- Rozporządzenie 1765/92 w sprawie kompensat za wyłączenie gruntów rolnych z produkcji rolniczej;
- Rozporządzenie 2080/92 w sprawie wspierania zalesiania gruntów rolniczych;
- Rozporządzenie 2052/88 (znowelizowane w 1993 r.) w sprawie Funduszy Strukturalnych (wprowadzenie wymogu oceny stanu środowiska na obszarach objętych pomocą).

Do najważniejszych z wyżej wymienionych należą: Dyrektywa Rady EWG 91/676 w sprawie ochrony wód przed zanieczyszczeniami azotanowymi ze źródeł rolniczych oraz Rozporządzenie 2078/92 w sprawie metod produkcji rolnej zgodnych z wymogami ochrony środowiska i utrzymania krajobrazu.

Dyrektywa Rady EWG 91/676 z dnia 12 grudnia 1991 roku w sprawie ochrony wód przed zanieczyszczeniem powodowanym przez azotany pochodzące ze źródeł rolniczych

Celem tej dyrektywy jest zmniejszenie i zapobieganie zanieczyszczeniom wód powierzchniowych i podziemnych związkami azotu pochodzącymi z rolnictwa. Zobowiązuje ona państwa członkowskie do określenia wód, które są lub mogą być zanieczyszczone związkami azotu, jeśli nie zostaną podjęte działania mające na celu ochronę tych wód. Za wody zanieczyszczone zgodnie

z dyrektywą uznaje się wody powierzchniowe i podziemne zawierające powyżej 50 mg NO₃/dm³. Przy identyfikacji tych wód powinny zostać uwzględnione:

- właściwości fizyczne wód i gleb,
- inne charakterystyczne cechy środowiska,
- obecna wiedza w zakresie:
 - zachowania się związków azotu w środowisku,
 - efektów uzyskiwanych dzięki podjęciu określonych działań ochronnych.

Do obowiązków państw członkowskich należy również zidentyfikowanie stref zagrożenia, tzn. wszystkich znanych obszarów, z których następują odpływy do wód określonych zgodnie z dyrektywą jako zanieczyszczone lub zagrożone zanieczyszczeniem. Działania takie państwa członkowskie powinny podejmować co cztery lata, w miarę konieczności, uzupełniając i zmieniając zasięg stref zagrożenia. Z obowiązku tego zwolnione są państwa, które specjalnymi programami ochronnymi obejmują całe terytorium kraju [Prawo 1997].

Informacje dotyczące wyznaczonych stref zagrożenia państwa członkowskie miały przekazać Komisji Europejskiej do końca 1993 roku. Zgodnie z dyrektywą, w odniesieniu do obszarów, z których pochodzi zanieczyszczenie azotanami powinny być opracowane (do grudnia 1995 r.) i wdrożone (przed 1999 r.) odpowiednie programy działań. Mógł być to jeden program odnoszący się do wszystkich stref zagrożenia na terytorium danego kraju, ewentualnie mogły zostać ustanowione różne programy dla poszczególnych stref zagrożenia lub ich części. Programy te miały zawierać:

- wykaz okresów, kiedy nawożenie określonymi nawozami jest zakazane,
- wymagania dotyczące pojemności zbiorników na gnojowicę (powinna wystarczać na gromadzenie gnojowicy w najdłuższym okresie, podczas którego jej stosowanie jest zakazane),
- wykaz ograniczeń dotyczących stosowania nawozów, zgodnych z dobrymi praktykami rolniczymi, uwzględniających rodzaj i stan gleby, warunki klimatyczne oraz systemy płodozmianu;
- określenie ograniczeń dotyczących obsady zwierząt (w żadnym gospodarstwie ilość azotu pochodząca z odchodów zwierzęcych wykorzystywana rolniczo nie może przekraczać 170 kg N/ha/rok³).

Z realizacji tych programów państwa członkowskie mają przedkładać Komisji Europejskiej sprawozdania, które powinny m.in. zawierać:

- mapy lokalizacji wód zanieczyszczonych lub zagrożonych zanieczyszczeniem oraz mapy obszarów stanowiących zagrożenie dla tych wód;
- wyniki przeprowadzonego monitoringu zawierające informacje o uwarun-

³ W pierwszym czteroletnim programie działań państwa członkowskie mogą zezwolić na stosowanie odchodów zwierzęcych w ilości zawierającej do 210 kg N/ha. W uzasadnionych przypadkach (np. długie okresy wegetacji, uprawy o dużym poborze azotu, wysokie opady) państwa członkowskie mogą ustalić inne (niż wymienione powyżej) ograniczenia dotyczące ilości azotu z odchodów zwierzęcych wykorzystywanego rolniczo.

kowaniach, które doprowadziły do wyznaczenia każdej ze stref zagrożenia (każdej zmiany lub uzupełnienia wyznaczonych wcześniej stref zagrożenia);

- opisy programów działań [Michna 1998].

Niezależnie od powyższych zobowiązań, państwa członkowskie zgodnie z artykułem 4 Dyrektywy 91/676/EWG miały opracować kodeksy dobrych praktyk rolniczych oraz zorganizować szkolenia mające na celu rozpowszechnienie i promowanie stosowania zasad dobrej praktyki rolniczej wśród rolników. Kodeksy te po uwzględnieniu warunków naturalnych w różnych regionach Unii w zależności od przypadku powinny zawierać określenie:

- okresów, kiedy rolnicze wykorzystanie nawozów sztucznych nie jest właściwe;
- zasad nawożenia w terenach o dużym nachyleniu;
- zasad nawożenia na gruntach nasyconych wodą, zatopionych, przemarzniętych lub pokrytych śniegiem;
- warunków stosowania nawozów na terenach w pobliżu cieków wodnych;
- wymagań dotyczących pojemności i konstrukcji zbiorników do przechowywania odchodów zwierzęcych;
- zasad postępowania przy nawożeniu (m.in. dawki i sposób rozprowadzania), które zapobiegają nadmiernemu przedostawaniu się substancji odżywczych do wód.

Państwa członkowskie opracowując kodeksy mogą uwzględnić w nich również inne zagadnienia (np. ustalanie planów nawożenia dla każdego gospodarstwa rolnego oddzielnie oraz prowadzenie rejestru wykorzystania nawozu). Zasady dobrej praktyki rolniczej mają być dobrowolnie wprowadzane w życie przez rolników. Informacje o przebiegu prac związanych z opracowywaniem i wdrażaniem kodeksów dobrych praktyk rolniczych państwa członkowskie mają przysyłać do Komisji Europejskiej w ramach sprawozdań z realizacji programów działań w strefach zagrożenia [Prawo 1997].

Rozporządzenie z dnia 30 czerwca 1992 roku dotyczące metod produkcji rolnej zgodnych z wymogami ochrony środowiska i utrzymania krajobrazu

Rozporządzenie Rady EWG 2078/92 zobowiązuje państwa członkowskie do przygotowania i realizacji programów środowiskowych w rolnictwie mających zachęcać rolników do wprowadzania metod produkcji zgodnych z zasadami ochrony środowiska. Programy te polegają na rekompensowaniu rolnikom strat w dochodzie i dodatkowo poniesionych kosztów z tytułu działań na rzecz ochrony środowiska i krajobrazu, a czasem także na stosowaniu zachęty

ekonomicznej⁴. System pomocy finansowej może obejmować rolników, którzy zobowiążą się [Prawo 1997]:

- znacznie zredukować zużycie nawozów sztucznych i/lub środków ochrony roślin (ewentualnie utrzymać redukcję już dokonaną),
- wprowadzić bądź kontynuować nawożenie organiczne,
- przejść (zachować wprowadzone w przeszłości) na ekstensywne metody upraw polowych lub przekształcić grunty orne w ekstensywne użytki zielone,
- zredukować obsadę owiec i bydła,
- wprowadzić inne metody gospodarowania zgodne z zasadami ochrony środowiska,
- zapewnić zagospodarowanie porzuconych gruntów rolnych lub leśnych,
- odłogować grunty rolne przez okres co najmniej 20 lat z zamiarem wykorzystania ich na cele związane ze środowiskiem (np. tworzenie rezerwatów, parków, ochronę siedlisk podmokłych),
- zagospodarować grunty na cele rekreacyjne i udostępnić je ogółowi społeczeństwa.

Ponadto, w ramach programów państwa członkowskie mogą wprowadzić oddzielny system pomocy finansowej w kursach szkoleniowych i praktykach w zakresie prowadzenia gospodarki rolnej zgodnej z wymaganiami ochrony środowiska, zasobów naturalnych i zachowania krajobrazu. System ten powinien zawierać możliwość uzyskania pomocy finansowej w uczestnictwie, a także organizacji i przeprowadzeniu kursów i praktyk.

Rozporządzenie to określa również maksymalne stawki płatności, w zależności od podjętych zobowiązań (tab. 2). Z budżetu rolnego Unii Europejskiej ma być finansowane 75% płatności na obszarach zakwalifikowanych do tzw. celu 1⁵ i 50% na pozostałych obszarach. Reszta ma być finansowana z funduszy własnych poszczególnych krajów.

Udział rolników w programach rolno-środowiskowych jest dobrowolny. Podpisują oni umowy z organem administracji rolnej państwa członkowskiego (np. biurem regionalnym Ministerstwa Rolnictwa czy agencją pracującą na rzecz Ministerstwa Rolnictwa) o realizację określonych działań na obszarze gospodarstwa. Umowy te są zawierane na okres co najmniej 5 lat (w przypadku długoterminowego odłogowania na 20 lat) i określają również sankcje związane z niedotrzymaniem warunków umowy przez którąkolwiek ze stron [Zdanowicz 1998].

⁴ Zachęta ekonomiczna powinna być stosowana tylko w uzasadnionych przypadkach i nie może przekraczać 20% utraconego dochodu i dodatkowo poniesionych kosztów (niezależnie od rekompensaty) [Zdanowicz 1998].

⁵ Zgodnie z rozporządzeniem 2052/88, cel 1: promocja rozwoju i strukturalnego dostosowania regionów zacofanych (kryterium kwalifikacji: poziom PKB na jednego mieszkańca niższy niż 75% średniej dla Unii Europejskiej) [Prawo 1997].

Tabela 2

Maksymalne stawki płatności w ramach programów rolno-środowiskowych współfinansowane przez UE

Kategoria płatności	EUR/ha
Uprawy jednoroczne objęte systemem regulacji rynku	181,1
Inne uprawy jednoroczne i użytki zielone	301,9
Każda owca lub sztuka bydła, o którą zostaje zmniejszone stado	253,6 za sztukę przeliczeniową
Specjalistyczne gaje oliwne	483
Owoce cytrusowe	1208
Inne uprawy wieloletnie i winnice	845,3
Zagospodarowanie (utrzymanie w dobrym stanie) gruntów porzuconych	301,9
Uprawa i namnażanie roślin użytkowych przystosowanych do lokalnych warunków i zagrożonych erozją genetyczną	301,9
Odłogowanie	724,5
Wydatki poniesione na kursy	3019 za osobę za kurs

Źródło: [Zdanowicz 1998].

W celu realizacji rozporządzenia wszystkie państwa członkowskie zostały zobowiązane do ustalenia wieloletnich strefowych programów rolno-środowiskowych na swoim terytorium⁶. Każdy taki program powinien obejmować obszar, który jest jednorodny pod względem środowiska i krajobrazu oraz zawierać wszystkie rodzaje płatności przewidziane w rozporządzeniu (tam gdzie jest to uzasadnione program może być ograniczony do rodzajów działań zgodnych ze specyficznymi cechami tego obszaru). Programy te mają być opracowywane na co najmniej pięć lat i zawierać:

- definicję geograficzną obszaru (tam gdzie jest to uzasadnione również podobszarów),
- opis naturalnych, środowiskowych i strukturalnych cech danego obszaru,
- opis proponowanych zadań i ich uzasadnienie w świetle charakterystycznych cech tego obszaru, łącznie z zasygnalizowaniem celów, które dany program zamierza realizować⁷,

⁶ Państwa członkowskie mogą ustanowić ramowe przepisy dotyczące wypłacania rekompensat rolnikom za podjęcie określonych działań na rzecz ochrony środowiska obowiązujące na całym terytorium kraju.

⁷ Cele, które mają być realizowane w ramach strefowych programów rolno-środowiskowych zostały określone w art. 1 tego rozporządzenia. Należą do nich m.in.:

- ekstensyfikacja produkcji roślinnej, chowu owiec i bydła, łącznie z przekształceniem gruntów ornych w ekstensywne użytki zielone;
- wprowadzenie praktyk rolniczych, które prowadzą do obniżenia szkodliwych skutków zanieczyszczenia środowiska poprzez działalność rolniczą, co jednocześnie przyczynia się, poprzez zmniejszenie produkcji, do poprawy stanu równowagi rynkowej;

- określenie warunków udzielania pomocy finansowej,
- szacunek rocznych wydatków na wdrożenie danego programu,
- informacje na temat przygotowań poczynionych w celu zapewnienia właściwej informacji dla rolników o programie.

Strefy ochrony wód

Dyrektywa 91/676/EWG w sprawie ochrony wód przed zanieczyszczeniami azotanowymi ze źródeł rolniczych nakłada na państwa członkowskie obowiązek wyznaczenia stref zagrożenia (wszystkich znanych obszarów, z których następują odpływy do wód określonych jako zanieczyszczone lub zagrożone zanieczyszczeniem, jeśli nie zostaną podjęte działania mające na celu ich ochronę). W odniesieniu do tych obszarów miały zostać opracowane i wdrożone specjalne programy działań.

Z raportów przesłanych do Komisji Europejskiej wynika, że pięć państw członkowskich (Austria, Dania, Niemcy, Luksemburg i Holandia) postanowiło całe terytorium kraju objąć specjalnymi programami działań. Zwalnia to kraje te z obowiązku dokonywania co cztery lata przeglądu i ewentualnej korekty w ustanowionych strefach zagrożenia w celu uwzględnienia zaistniałych zmian i czynników nie przewidzianych w czasie poprzedniego wyznaczania. W Irlandii ustalono, że na całym terytorium kraju nie występują obszary, z których miałyby miejsce odpływy azotanów stanowiące zagrożenie dla jakości wód powierzchniowych lub podziemnych. Z Belgii, Hiszpanii i Włoch Komisja nie otrzymała żadnych informacji mówiących o potencjalnych strefach zagrożenia (tab. 3).

W ostatnim raporcie dotyczącym wprowadzania w życie dyrektywy (91/676/EWG) Komisja Europejska stwierdziła, że większość państw członkowskich nie wywiązuje się z nałożonych zobowiązań, a stan realizacji dyrektywy jest niezadowolający. Pomimo iż większość krajów posiada różnego rodzaju strefy ochrony wód podziemnych (generalnie wokół ujęć wód pitnych) i przystąpiła do realizacji podjętych zobowiązań, to występują znaczne opóźnienia w stosunku do wymaganych terminów. Jak dotychczas tylko pięć krajów (Austria, Dania, Niemcy, Luksemburg i Szwecja) wyznaczyło strefy zagrożenia i przygotowało programy działań zgodne z wymaganiami dyrektywy [Nutrients 1999].

zagosporodarowanie porzucanych gruntów rolnych i leśnych, tam gdzie jest to konieczne ze względów środowiskowych lub ryzyka wystąpienia klęsk żywiołowych i ryzyka pożarów, aby przez to zapobiegać niebezpieczeństwom związanym z wyludnianiem się terenów rolniczych [Kociszewska, Kociszewski 2000].

Tabela 3

Strefy zagrożenia wyznaczone zgodnie z dyrektywą 91/676/EWG

Państwo	Wyznaczone strefy zagrożenia
Austria	Całe terytorium kraju
Belgia	Komisja nie otrzymała informacji
Dania	Całe terytorium kraju
Finlandia	Brak oficjalnych danych: przypuszczalnie 11 stref wewnątrz kraju i 3 morskie
Francja	46% powierzchni użytków rolnych ¹
Grecja	4 potencjalne strefy ¹
Hiszpania	Komisja nie otrzymała informacji
Holandia	Całe terytorium kraju
Irlandia	Nie określono żadnych stref
Luksemburg	Całe terytorium kraju
Niemcy	Całe terytorium kraju
Portugalia	5 stref zagrożenia ¹
Szwecja	5 stref zagrożenia ¹
Wielka Brytania	69 stref zagrożenia ¹
Włochy	Komisja nie otrzymała informacji

¹ Brane pod uwagę przez Komisję Europejską.

Źródło: [Nutrients 1999]

Programy rolno-środowiskowe

Wszystkie państwa członkowskie opracowały i realizują programy rolno-środowiskowe przygotowane zgodnie z Rozporządzeniem EWG 2078/92 z dnia 30 czerwca 1992 roku dotyczącym metod produkcji rolnej zgodnych z wymogami ochrony środowiska i utrzymania krajobrazu. Do lipca 1998 roku Komisja Europejska podejmowała 218 razy decyzje mające na celu poprawienie wdrażanych programów. Poprawki wiązały się przede wszystkim z dodaniem nowych działań bądź usuwaniem zbyt rygorystycznych warunków ich realizacji. Część poprawek wiązała się ze zmianą wysokości premii lub usunięciem niektórych działań ze względu na zbyt małe zainteresowanie nimi rolników [Liro 2000].

Do połowy 1998 roku podpisano 6774 tys. umów (nie uwzględniając danych z Niemiec⁸), obejmując nimi 13,4% wszystkich gospodarstw rolnych w Unii Europejskiej (co 7 gospodarstwo rolne w Unii Europejskiej realizuje program rolno-środowiskowy). Podpisane umowy obejmowały 27,1 mln ha, co

⁸ W Niemczech umowy podpisywano nie tylko z pojedynczymi rolnikami.

stanowi 19,5% użytków rolnych w państwach członkowskich. Przekroczony został więc docelowy limit (15%) obszarów rolnych, które miały być objęte programami ochrony środowiska do 2000 r. (zgodnie z Piątym Programem Działań Środowiskowych) [State 1998].

Pomiędzy poszczególnymi krajami istnieją jednak znaczne różnice w skali realizacji programów środowiskowych w rolnictwie (tab. 4). W krajach ostatnio włączonych do Unii Europejskiej (Austrii, Finlandii i Szwecji) znacznie większa niż średnio w Unii część gospodarstw rolnych przystąpiła do programów. Średnio 73% gospodarstw rolnych w tych krajach realizuje programy rolno-środowiskowe. Stanowi to ok. 69% powierzchni użytków rolnych tych państw (średnio w pozostałych krajach Unii Europejskiej programami objęte jest 16,3% użytków rolnych). Poza Austrią, Finlandią i Szwecją tylko w czterech krajach (Luksemburg 76%, Niemcy 39%, Irlandia 24%, Francja 23%) udział użytków rolnych objętych programami jest większy niż średnio w Unii Europejskiej. W Belgii, Danii i Holandii programy rolno-środowiskowe realizowane są na mniej niż 2% użytków rolnych.

Tabela 4

Liczba gospodarstw i powierzchnia objęta programami rolno-środowiskowymi w poszczególnych krajach Unii Europejskiej

Państwo członkowskie	Liczba gospodarstw w tys.	Procent wszystkich gospodarstw rolnych	Powierzchnia tys. ha	Procent użytków rolnych
Austria	222	78,2	2429	67,8
Belgia	71	2,8	23	1,7
Dania	69	11,6	107	3,9
Finlandia	101	77,2	1878	86,9
Francja	735	23,3	6901	22,9
Grecja	774	0,3	35	0,6
Hiszpania	1278	2,7	871	2,9
Holandia	113	5,9	35	1,9
Irlandia	153	21	1090	24,1
Luksemburg	3	60,3	97	75,9
Niemcy	*	*	6741	38,9
Portugalia	451	30,6	664	16,8
Szwecja	89	63,7	1642	51,6
Wielka Brytania	235	10,8	2323	14,6
Włochy	2482	7,1	2291	13,6
UE (15 krajów)	6774	13,4	27 126	19,5

Źródło: [State 1998].

Na realizację programów rolno-środowiskowych przeznaczono w 1998 roku 4% budżetu rolnego Unii Europejskiej. Podobna skala wydatków została utrzymana w przyjętym planie budżetowym na lata 2000–2006. Zmiany wydatków na programy ochrony środowiska w rolnictwie przedstawia tabela 5. Około 1/3 z dotychczas poniesionych nakładów na realizację programów rolno-środowiskowych związana jest z krajami ostatnio włączonymi do Unii (Austria 20%, Finlandia 9,7%, Szwecja 4,8%). Wśród pozostałych krajów duży udział mają Niemcy (ok. 21%), Włochy (ok. 15%) i Francja (ok. 12%). Średni poziom płatności wyniósł jak dotychczas 99 EUR/ha, przy dużej rozpiętości świadczeń w poszczególnych krajach np. w Wielkiej Brytanii 42 EUR/ha, a we Włoszech ponad 250 EUR/ha [Liro 2000].

Tabela 5

Ewolucja wydatków na programy ochrony środowiska w rolnictwie – część płacona przez EAGGF⁹ w mln EUR

Państwo członkowskie	1993	1994	1995	1996	1997	1998	Razem do roku 1998
Austria	0	0	0	541	260	296	1096
Belgia	0	0	0	1	1	12	15
Dania	0	2	3	6	5	13	28
Finlandia	0	0	0	257	135	141	532
Francja	67	73	106	119	148	143	656
Grecja	0	0	0	2	9	7	17
Hiszpania	8	14	16	33	39	76	186
Holandia	1	1	4	8	12	15	41
Irlandia	0	0	19	43	98	114	274
Luksemburg	0	0	0	0	4	5	9
Niemcy	37	123	223	232	263	286	1163
Portugalia	0	12	39	40	49	87	227
Szwecja	0	0	0	43	83	104	230
Wielka Brytania	10	7	20	26	37	50	150
Włochy	0	0	54	42	369	379	844
UE (15 krajów)	123	231	485	1391	1511	1727	5467

Źródło: [State 1998].

⁹ Sekcja Gwarancji EAGGF (European Agricultural Guidance and Guarantee Fund) – Europejski Fundusz Ukierunkowania i Gwarancji dla Rolnictwa.

Podsumowanie

1. Większość wód powierzchniowych i podziemnych w krajach Unii Europejskiej jest zanieczyszczona związkami azotu. Jednym z głównych źródeł tego zanieczyszczenia jest rolnictwo.
2. W państwach członkowskich Unii Europejskiej obowiązuje wiele regulacji prawnych związanych w sposób bezpośredni lub pośredni z ochroną wód przed zanieczyszczeniem azotanami pochodzenia rolniczego.
3. Stan realizacji zobowiązań wynikających z Dyrektywy Rady EWG 91/676 jest niezadowolający, występują znaczne opóźnienia w stosunku do wyznaczonych terminów. Jak dotychczas tylko pięć krajów (Austria, Dania, Niemcy, Luksemburg i Szwecja) wyznaczyło strefy zagrożenia i przygotowało programy działań zgodne z wymaganiami dyrektywy.
4. Wszystkie państwa członkowskie opracowały i realizują programy rolno-środowiskowe przygotowane zgodnie z Rozporządzeniem EWG 2078/92, jednak rozpiętość skali ich realizacji w poszczególnych krajach jest duża.

Literatura

- Groundwater quality and quantity in Europe. European Environment Agency, Copenhagen 1999.
- KOCISZEWSKA I., KOCISZEWSKI K.: Niektóre ekologiczno-prawne problemy integracji z Unią Europejską w rolnictwie. [w:] Integracja Polski z Unią Europejską w dziedzinie ochrony środowiska – problemy, korzyści, zagrożenia. T. 2. Red. Burchard-Dziubińska. Wyd. Biblioteka, Łódź 2000.
- LIRO A.: Ochrona środowiska w rolnictwie. Wyd. FAPA, Warszawa 2000.
- MICHNA W.: Program proekologicznego rozwoju wsi, rolnictwa i gospodarki żywnościowej do 2015 roku. Wyd. MRiGŻ, Warszawa 1998.
- Nutrients in European ecosystems. European Environment Agency, Copenhagen 1999.
- PAZDRO Z., KOZERSKI B.: Hydrogeologia ogólna. Wyd. Geologiczne, Warszawa 1990.
- Prawo ochrony środowiska Wspólnoty Europejskiej. Supl. 2. Wyd. MOŚZNiL. Warszawa 1997.
- State of Application of Regulation (EEC) No 2078/92: Evaluation of Agri-environment Programmes. Commission of the European Communities, 1998. (http://europa.eu.int/comm/agriculture/envir/programs/index_en.htm)
- ZDANOWICZ A.: Środki towarzyszące wspólnej polityki rolnej Unii Europejskiej. Problemy Integracji Rolnictwa nr 1, 1998.

Activities of the European Union Countries in the Field of the Water Protection against the Nitrate Contamination from the Agricultural Sources

Abstract

In many cases, the nitrate concentration in the most ground and surface waters of the EU countries exceeds the guideline value, and the maximum acceptable concentration of nitrate, in drinking water. One of the most important sources of nitrate pollution is agriculture.

The European Commission issued some directives and regulations, which have direct or indirect influence on the reduction of pollution caused by nitrates from the agricultural sources. The most important are the Council Directive 91/676/EEC and the Regulation (EEC) No 2078/92. A recent report on the implementation of the directive concluded that the status of its implementation in most Member States is unsatisfactory. So far, only five countries: Austria, Germany, Denmark, Luxembourg and Sweden have submitted the required action programmes. All Member States have developed and implemented some agri-environmental programmes (consistent with the Regulation (EEC) No 2078/92). However, remarkable differences in their concept and execution between the Member States can be observed (for instance in Finland some of 87% of utilised agricultural area is covered by these programmes while in Greece merely about 0,6% respectively).